

Under samme tag: Jernalderens dyr

Lotte Bach Christensen

Prøv en dag at stille dig for enden af Nørregade, næsten helt ude ved Nørreportcentret, og kig mod syd. Forestil dig, at der ingen huse og biler er, ingen veje, ingen asfalt, intet af det, der gør Holstebro til den by, som vi kender. Det eneste, du ser, er marker, træer hist og her, grønne enge og overdrev med græssende dyr. En højthængende lærke høres tydeligt, men anes kun som en lille flaksende plet på himlen, og midt i landskabet slynger den evigt flydende Storå sig, mens vandet glimter af solens stråler. Vi er tilbage i ældre jernalder, for 2.000 år siden. Der er ingen bro over åen endnu, men lige her er der et vadested, hvor både dyr og mennesker kan komme sikkert over åen.

I det fjerne kan du mod øst se røgen stige op fra klynger af huse, omtrentlig hvor Mejrup nu ligger, mod sydøst, hvor Halgård er vokset frem, og mod nord i Nupark, hvor nutidens landskab byder på biogas og industri. Her lå der landsbyer allerede i ældre jernalder (500 f.Kr.-175 e.Kr.). Det ved vi fra udgravninger, som vi har foretaget i områderne, inden der blev bygget parcelhuse, industrikvarterer og lavet motorvej.²

Hvis du ser dig omkring, opdager du, at du selv står tæt på en lille bebyggelse. Det er ganske vist usikkert, hvilken vej du skal vende for at få øje på den. For i modsætning til nybyggerkvartererne rundt om byen ved vi strengt taget ikke, om der har ligget en landsby lige netop her nord for vadestedet. Men det må der have gjort. Det kan vi udlede af stednavnet "Holstebro". Den sidste del af bynavnet handler om broen og om muligheden for at passere Storå netop her. Men broen, som byen er opkaldt efter, må i sig selv være opkaldt efter en landsby lige i nærheden. Ud fra stavingen i de ældste historiske kilder er det et rimeligt bud, at den har heddet "Holsted". Det navn rejser så et nyt spørgsmål,





Jernalderlandsbyen ligger omgivet af sine marker ved vadestedet på det lille plateau nord for åen. Mod syd kan man i det fjerne se landsbyen ved det nuværende Halgård.

for hvis “hol” betyder “høj”, er det rimeligt at forestille sig, at landsbyen har ligget på plateauet lige oven for nutidens bymidte, hvor du står. Men “hol” kan også betyde “hul”, og så er det mere realistisk at antage, at landsbyen har ligget mellem Storåen og den nuværende kirkeplads. Uanset hvad, så er der stor sandsynlighed for, at der har været en form for landsby i jernalderen.³

For i ældre jernalder, i århundrederne før Kristi fødsel, begyndte de første landsbyer at dukke op. I landsbyen boede der dyr i huse, som menneskene havde bygget til dem. Dyrene var det vigtigste for bønderne, og der blev passet godt på dem. På den måde havde dyrene stor indvirkning på, hvordan husene så ud. De var nemlig indrettet til, at dyr og mennesker kunne bo der sammen.

Hvorfor her?

Det var helt bevidst, at jernalderbønderne valgte at bygge landsbyen netop her. Stedet lå godt tilbagetrukket og højt nok i landskabet til ikke at blive oversvømmet af den til tider svulmende Storå – og alligevel tæt nok på, til at de bekvemt kunne bjerge hø fra engen til dyrenes vinterfoder. Samtidig kunne de holde øje med de dyr og mennesker, der krydsede vadestedet – både fremmede, venner og fjender. Den lille bebyggelse bestod af nogle få tætliggende gårde, hver med sit hegn omkring. Hver gård havde et hovedhus og et eller flere småhuse, og rundt om landsbyen lå der små indhegnede marker i et uregelmæssigt mønster.⁴ På gårdspladserne og på landsbyens indhegnede område var der i løbet af dagen et leben af fritgående dyr og mennesker. Høns og ænder søgte efter mad på jorden, mens hunden holdt øje med en flok skræppende gæs, der fløj hen over hustagene. I en krog havde katten fundet en varm plet, hvor den dovent lå og strakte sig.

Gårdens mennesker rykkede deres arbejdsopgaver ud på gårdspladsen for at udnytte dagslyset fuldt ud, og fårene blev fulgt på overdrevet,

hvor de skulle græsse, af en af de yngre drenge. Høet var allerede i hus for i år, så nu brugte bonden dagene i marken med at få resten af høsten klaret. Vinteren kunne snart nok komme, og både dyr og familie skulle have nok at spise, til det blev forår og sommer igen.

Landsbyerne lå tæt med en afstand på op til et par kilometer fra hinanden i et landskab med fastlagte grænser for, hvortil deres jorder gik.⁵ Hver landsby havde nem adgang til vand, til sine marker og til græsningsmuligheder. De vigtigste ressourcer og de områder, der krævede mest arbejde, lå tættest på, gerne inden for en kilometer. Det er en overkommelig afstand at gå frem og tilbage til med dyr og markredskaber. Overdrevene med den magre jord, som var uegnede til andet end græsning, og skovene lå derimod yderst i landsbyens område og grænsede op til nabolandsbyens jorder.⁶ Det har været vigtigt med et godt forhold til de omkringliggende landsbyer. Ellers kunne der let opstå ufred, og vigtige handler eller aftaler kunne blive aflyst.

Selvom husene sjældent var særligt store, omtrent 20 meter lange og fem-seks meter brede og altså kun godt 100 m² som et mindre parcelhus, var de bygget til, at både mennesker og dyr kunne bo der sammen.⁷ Væggene bestod af fletværk med klining af ler opblandet med komøg, og tagene af strå. Der var ikke glasvinduer i husene, men på hver side af huset i vestenden var der en vinduesåbning, der kunne lukkes til med en træluge, og midt på hver langside en svær trædør, hvor der kunne slippe lidt lys ind, når beboerne åbnede den.

Vigtigst er dog indretningen, for ældre jernalders huse var indrettet med stald i den ene ende og beboelse i den anden. Der er tegn på opstaldning allerede fra bronzealderen, men i jernalderen blev staldene en helt fast del af indretningen af gårdenes hovedbygninger. Man kunne også have haft separate staldbygninger, men i jernalderen boede mennesker og dyr under samme tag. Der lugtede af stald i de huse. Vores sanser er dog gode til at lukke konstante påvirkninger ude, så for datidens mennesker var det en umærkelig og indbygget del af dagligdagen. Duften af hjem.



Om dagen er gårdspladsen fyldt med dyr og mennesker,
for sollyset udnyttes fuldt ud til dagens opgaver.



Morgen hos jernalderfamilien

For at forstå forholdet mellem dyr og mennesker i jernalderen træder vi ind i staldduften og besøger et hjem i landsbyen Holsted; et sted i nærheden af nutidens Nørreportcenter.

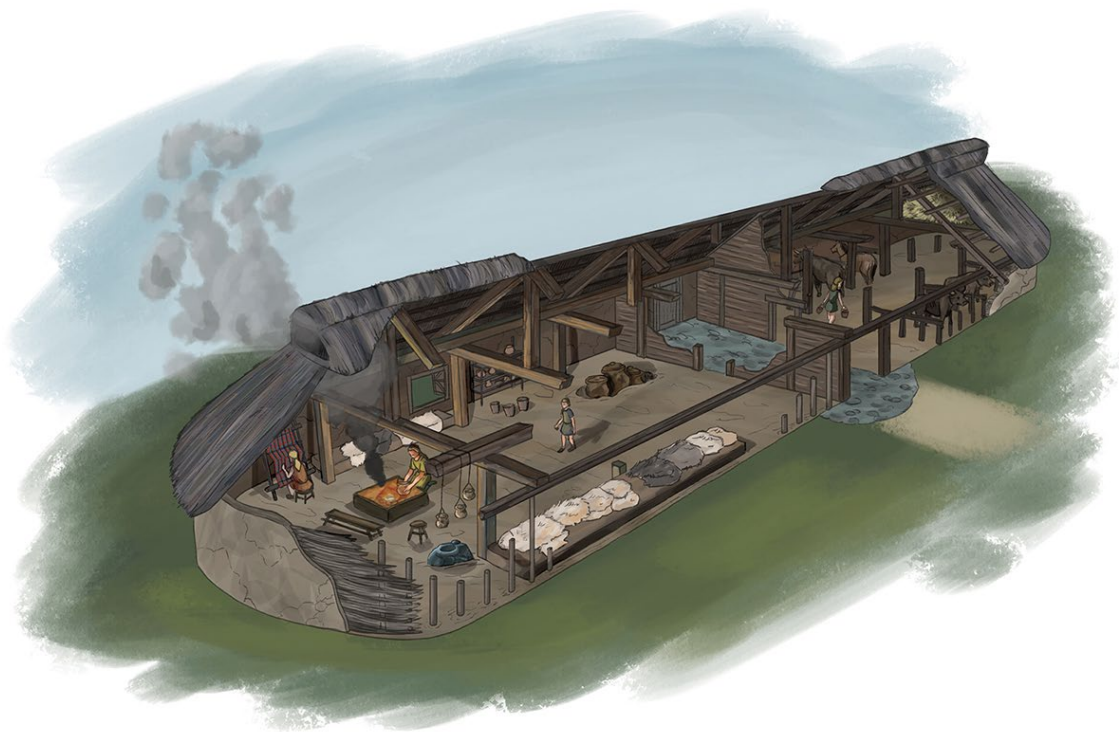
Det er en tidlig sensommermorgen i et af de første århundreder efter vor tidsregning, og inden længe vil solen have brændt disen over åen væk. Mørket er tæt i huset, som man træder ind over dørtærsklen fra den gryende morgen udenfor, men lyset fra døråbningen får husets indre til at træde frem fra skyggerne. Det er et smalt rum, som en tværgang gennem huset. Gulvet er lagt med sten. Lige frem er der en dør, som fører ud på den anden side af huset, og til siderne vægge af træ med mindre døre. I husets østende ligger stalden, dyrenes rum. Og bag døren til husets vestvendte ende ligger menneskenes rum. Dyr i øst, mennesker i vest, alle under samme tag. Sådan er det i næsten alle huse.

Det pusler bag væggene. Familien er så småt ved at stå op, og det samme er dyrene. Køerne kan fornemme, at det snart er tid til morgenmalkningen, og staldens øvrige beboere står klar til at komme ud i den friske morgenluft.

Menneskenes rum

Menneskenes ende af huset er ét stort rum. Idet døren åbnes, ser man to rækker af svære stolper af egetræ, der holder taget oppe og på den måde deler rummet i tre. I midten af rummet ligger ildstedet, hvor familien kan finde både varme og lys. Omkring ildstedet står der skamler og bænke, de kan sidde på, og her ved den knitrende ild foregår det meste af livet inde i huset.

Ilden på ildstedet er gået ud, men der dufter stadig af røg i rummet. Støvet danser i den fine stribe af lys, der kommer ind gennem lyren i taget. Der er morgenkøligt og fugtigt i rummet, og luften er stillestående, inden dagen rigtig kommer i gang. Der lyder en svag snorken læn-



I jernalderhuset er der plads til både dyr og mennesker.

gere inde i mørket. Langs med væggene er der bygget lave bænke, hvor familien sover sammen på halm og med skind og tæpper som dyner. På væggene er der hylder til opbevaring, og ned fra loftet hænger buketter af urter og planter samlet i naturen. I hjørnet står der en væv op ad væggen, som stoffet til familiens tøj væves på.

På væven bliver der lavet smukke stykker stof i flotte farver, i striber og tern. Stoffet er vævet af den naturlige hvide og brune uld eller farvet i oftest gult, rødt eller blåt.⁸ Det vævede stof bliver ikke syet om til tøj, men derimod draperet om kroppen og sat fast med dragtnåle eller snører. Sådan er moden, for sådan gør man i Romerriget nede mod syd. Ud over uld kan tøjlet også laves af hør og nælde eller skind.

Det kræver en lang arbejdsindsats fra ulden sidder på fårets krop, til det smukke vævede klædestof kan draperes om menneskekroppen, og mennesker og får dermed kommer til at dele pels. Fårene begynder at fælde, når dagene er allerlængst, og derfor bliver de drevet sammen af hyrden og hunden.⁹ Formentlig bliver de gennet ind i en indhegning, så